

5. Данные Центра миграционных исследований Узбекистана 2004—2010 гг.

6. Экономическое обозрение. — 2010. — № 2 (77). — С. 13.

7. Федеральная служба государственной статистика РФ, <http://gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/>

8. Планирование и управление трудовой миграцией. МОМ. ЦТС в ЕЦА. — Вена, 2006. — С. 161.

Статтю подано до редакції 14.06.2012 р.

УДК 330.341.2:330.111.4

І. Г. Филиппова, канд. екон. наук, доц.

кафедри «Управління персоналом і економічна теорія»,

В. Г. Сумцов, канд. екон. наук, доц.,

зав. кафедри «Управління персоналом і економічна теорія»,

СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ

ДЕОНТОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

АНОТАЦІЯ. У статті інститут соціальної відповідальності розглядається як обов'язкове доповнення інститутів ринку і інституту державної влади, оскільки він сприяє зниженню трансакційних витрат соціально-економічної системи за рахунок усунення дискримінації суб'єктів відносин. Найважливішою функцією держави є формування і розвиток механізму соціального контролю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Соціальна відповідальність, соціальний контроль, соціальний капітал

АННОТАЦИЯ. В статье институт социальной ответственности рассматривается как обязательное дополнение институтов рынка и института государственной власти. Важнейшей функцией государства является формирование и развитие механизма социального контроля.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Социальная ответственность, социальный контроль, социальный капитал

ANNOTATION. The institute of social responsibility is regarded in the article as mandatory addition to market institutes and to the institute of state power, because it reduces transaction costs in the socio-economic system by eliminating the relations of discrimination. The most important function of state is forming and development of a social control mechanism.

KEYWORDS: Social responsibility, social control, social capital

Постановка проблеми. Недосяжність повноправного представництва всіх верств населення в органах влади сьогодні вже очевидна. В результаті декларовані і реально утілювані в життя принципи суспільного устрою мають істотні розбіжності; результатом є такий тип соціально-трудових відносин, який можна охарактеризувати як відверту дискримінацію. Проблема посилюється тим, що інститут соціальної відповідальності в Україні не сформований, а сама соціальна відповідальність розглядається як рекомендована, а не обов'язкова модель поведінки. Практично не реалізовано механізм соціального контролю, що забезпечує належний рівень відповідальності як персоніфікованого капіталу, так і держави на основі чіткого набору критеріїв, системи оцінки і запобіжних заходів щодо порушення встановлених норм; за відсутності даного механізму будь-які характеристики рівня соціальної відповідальності згаданих суб'єктів страждатиме суб'єктивізм і відносність, а безкарність «порушників» і зовсім позбавляє подібні оцінки всякого сенсу.

Отже, інститут соціальної відповідальності визначає обов'язки, пов'язані з правами і повноваженнями прийняття рішень; у цьому сенсі він є строго обов'язковим доповненням ринкових інститутів, що визначають, в основному, статусні позиції і майнові права суб'єктів. Фактично саме інститут соціальної відповідальності «вирівнює» в правах сторони відносин, що дискримінуються і що дискримінують. Його становлення є обов'язковою умовою рівноваги соціально-економічної системи і її розвитку, неминуче зв'язаного з ускладненням; економічна рівновага сьогодні в значній мірі обумовлена рівновагою соціальною, під якою ми маємо на увазі як мінімум відсутність антагонізму і соціальної напруженості, недосягну в умовах дискримінації однієї із сторін відносин.

Інститут соціальної відповідальності є також необхідним доповненням інституту державної влади, тим доповненням, яке забезпечує недискреційне управління соціальною реальністю. Особливість цього інституту полягає у тому, що визначення вихідних статусних позицій суб'єктів відносин відбувається в рамках доповнюваних інститутів, тобто за межами інституту соціальної відповідальності; в рамках же цього інституту визначається тільки «додатковий» статус — статус соціальної відповідальності. Механізм соціального контролю забезпечує моніторинг результатів діяльності суб'єктів на основі системи критеріїв (норм), формованих у рамках інституту соціальної відповідальності. Необхідним елементом цієї системи є підсистема коректування повноважень суб'єктів на основі оцінки рівня їх соціальної відповідальності, тобто фактично — коректування початкового статусу, визначеного в рамках доповнюваних ін-

ститутів. Автоматична зміна статусу суб'єкта, що демонструє низький рівень соціальної відповідальності, будь то власники речовинних факторів або державні урядовці, може бути забезпечено тільки за умови законодавчого оформлення інституту соціальної відповідальності і механізму соціального контролю.

Цілий ряд індикаторів негативної соціальної динаміки [5, 7, 8] і показників, що свідчать про зниження потенціалу економіки України [9, 6], є, на наш погляд, достатньо переконливим доказом того, що за відсутності формального інституту соціальної відповідальності і законодавчо оформленого механізму соціального контролю система прийняття рішень працює неефективно як у соціальному, так і в економічному аспекті.

Аналіз досліджень і публікацій. Ще засновники утилітаризму, Ієремія Бентам і Джон Стюарт Мілль, присвятили свої праці дослідженню проблем суспільного устрою. Бентам бачив справедливий суспільний устрій у «найбільшому щасті для найбільшого числа людей», а Дж. С. Мілль шукав критерії суспільного блага в конкретно-історичному соціальному аспекті.

Існуючі підходи до визначення змісту соціальної відповідальності [1, 2, 4] (наприклад, стандарт SA 8000 або ISO 26000¹) у цілому відрізняються явним тяжінням до надмірного узагальнення, змішанню деонтологічних і аксіологічних аспектів і некоректним формулюванням цілей [10]. Причиною є відсутність чітких критеріїв оцінки; мабуть, у цьому сенсі утилітаризм був ближчим до розкриття суті соціальної відповідальності.

Ми розглядаємо інститут соціальної відповідальності як обов'язкове доповнення інститутів ринку і інституту державної влади; оскільки саме він найбільшою мірою сприяє зниженню трансакційних витрат соціально-економічної системи за рахунок усунення дискримінації суб'єктів відносин. Система індикаторів соціальної відповідальності бізнесу розглядалася в [10].

Метою статті є аналіз соціальної ефективності інституту державної влади і формування підходу до її оцінки.

Виклад основного матеріалу. Соціальна ефективність функціонування інституту державної влади зрештою виражається в прирості соціального капіталу, оцінку якого можна зробити по трьох складових: 1) спрямованість соціальної політики держави; 2) соціальна стратегія крупного капіталу; 3) варіація симптомів соціальної динаміки: рівня злочинності; числа самогубств, індикаторів

¹ Доступний: http://www.consumerinfo.org.ua/upload/iblock/940/ISO_CD_26000_Russian_translation.pdf Опублікований 28 жовтня 2010 р.

психічного здоров'я населення (зокрема рівня алкоголізму, наркоманії), сальдо міграції (цей список можна продовжити, включивши відсоток розлучень, середню кількість дітей у сім'ї і т. д.). Три групи суб'єктів відносин — три групи індикаторів; оскільки соціальна відповідальність є симетричною, то нескладно передбачити, що на фоні негативної динаміки індикаторів першої і другої груп динаміка індикаторів третьої групи будуть також негативною.

Ми розглядаємо соціальний капітал як системну якість, що характеризується рівнем соціальної відповідальності суб'єктів відносин і детермінується співвідношенням базисних елементів інституціональної матриці і наявністю механізму соціального контролю. Звідси витікає, що соціальна ефективність інституту державної влади виражається, в першу чергу, у зростанні рівня соціальної відповідальності суб'єктів, наділених повноваженнями прийняття рішень, а найважливішою функцією держави є забезпечення формування і розвитку механізму соціального контролю.

Проте факторний простір, у якому відбувається розвиток соціуму України, є керованим негативним; керованість полягає у тому, що це не результат дії неусувних зовнішніх чинників (стихійних бід, воєн або епідемій), а результат інституціонального процесу: зниження інвестицій у людський розвиток. Це наочно ілюструє тенденція, спостережувана в системі охорони здоров'я України (рис. 1).

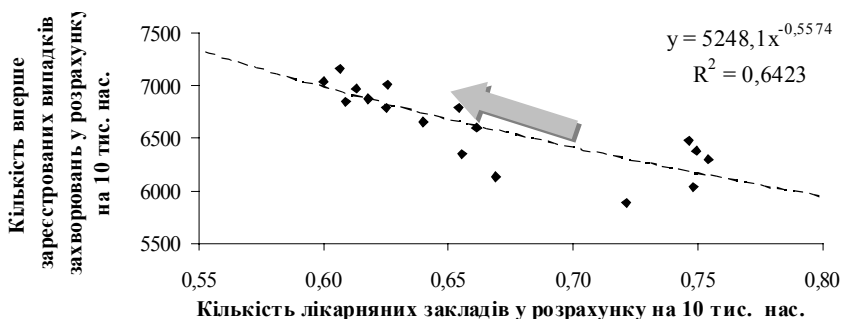

Рис. 1. Зворотний зв'язок між кількістю лікувальних установ і чисельністю вперше зареєстрованих захворювань в Україні

За даними Міжнародного бюро праці, тяжкість виробничого травматизму в Україні за останні 11 років виросла: середня тривалість відсутності на роботі в результаті виробничої травми виросла з 28,9 днів в 1998 р. до 39,6 у 2009 р. На кожні 21 випадків виробничого травматизму доводиться один із смертельним результатом (4,76 %).

За даними Рахункової палати України¹, громадяни України все частіше звертаються до міжнародних судових інстанцій з приводу порушення їх конституційних прав і свобод. На кінець 2010 р. в Європейському суді з прав людини знаходилося в розгляді близько 11 тис. заяв від українських громадян. У цілому за 2001—2010 роки на виконання рішень Європейського суду з прав людини Україна сплатила з держбюджету приблизно 50 млн грн.

За даними Центру Каунтерпарт², загальна кількість зареєстрованих суспільних об'єднань в Україні складає близько 35 тис., з яких реально діючими є приблизно 10 %. При цьому за результатами дослідження Центру А. Разумкова, проведеного в 2003 році, частка осіб, що беруть активну участь в діяльності організацій суспільного розвитку, складає тільки 6 % населення.

За даними³ соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень імені А. Разумкова, населення України достатньо виразно усвідомлює свою нездатність вплинути на хід подій у країні і політику владних структур (рис. 2).

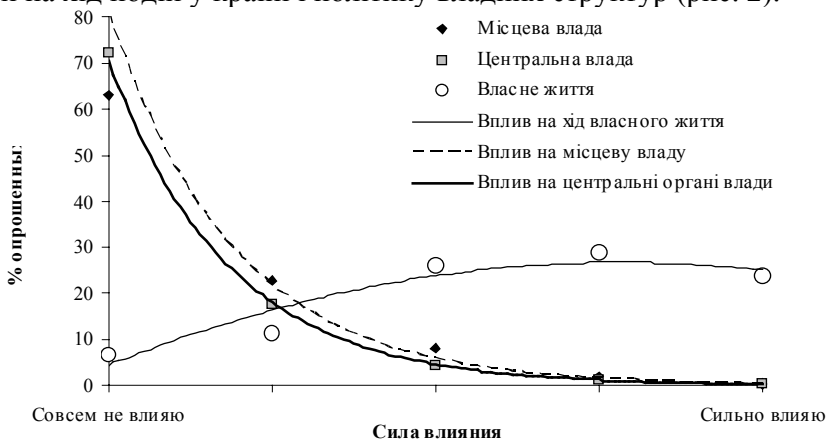

Рис. 2. Оцінка впливу на діяльність органів влади і хід власного життя⁴

¹ <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16733665>

² Добродійний фонд, заснований в Україні в 1996 р. для розробки і здійснення програм сприяння розвитку творчої активності людини, затвердження ідеалів цивільного суспільства, рішення проблем освітнього, соціального, культурного, наукового характеру, зміцнення сектора неурядових неприбуткових суспільних організацій. Офіційний філіал американського фонду Counterpart International, Inc.

³ Вибірка представляє доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Були опитані респонденти у віці від 18 років у всіх областях України, Києві і АР Крим. Теоретична погрішність вибірки не перевищує 2,3 % з вірогідністю 0,95.

⁴ Дослідження проведено з 27 лютого по 5 березня 2009 року. Були опитані 1212 респондентів. Опитування проведено в 129 населених пунктах (75 міських і 54 сільських).

Щодо висновків Рахункової палати України, «Згідно з матеріалами обстеження умов життя домогосподарств, за даними 2009 року, 56,4 % населення вважали себе бідними, ще 41,3 % вважають себе небідними, але ще й не представниками середнього класу»¹. Таким чином, у 2009 році до «нижчого» класу себе вже віднесли 97,7 % опитаних, тобто середній і «вищий» клас в Україні складають у сукупності не більш 2,3 % населення. У результаті середній рівень життя в країні наочно ілюструється динамікою коефіцієнта Енгеля (рис. 3).

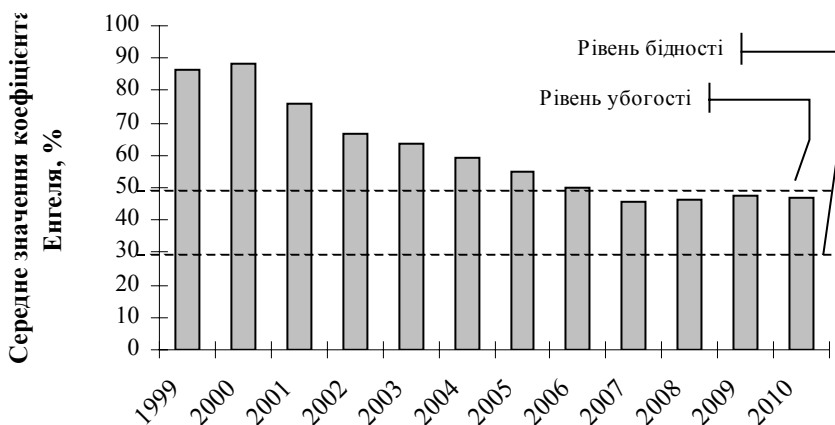

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта Енгеля² в Україні

Таким чином, більш ніж 90 % населення України може бути віднесено до «нижчого» класу по критерію доходу; при цьому не йдеться про безробітних: більше половини з цих людей працюють. Проте суспільна цінність праці в Україні вичерпно характеризується тим, що питома вага заробітної плати в доходах населення в III кв. 2010 р. була на рівні 40,9 %.

Значення індексу багатомірної бідності ПРООН для України — 0,008; інтенсивність депривації — 35,5 %; частка багатомірно бідного населення — 2,2 %; частка тих, що живуть менш ніж на \$1,25 у день — 0,1 %. У зіставленні з Росією, Казахстаном, Грузією і Білоруссю ситуація в Україні якнайгірша (рис. 4).

¹ Про результати аналізу виконання комплексної програми забезпечення реалізації стратегії подолання бідності. — К.: Рахункова палата України, 2011. — С. 4.

² Розрахунки виконано за даними Держкомстату України

Як відмічається в звіті Рахункової Палати України, щонайгострішою проблемою бідності є відсутність житла і невідповідність житлових умов санітарним нормам¹. За даними Держкомстату України, майже половина сімей в Україні проживає на площі нижче за санітарну норми, тобто менше 13.65 кв. м на особу (табл. 1).

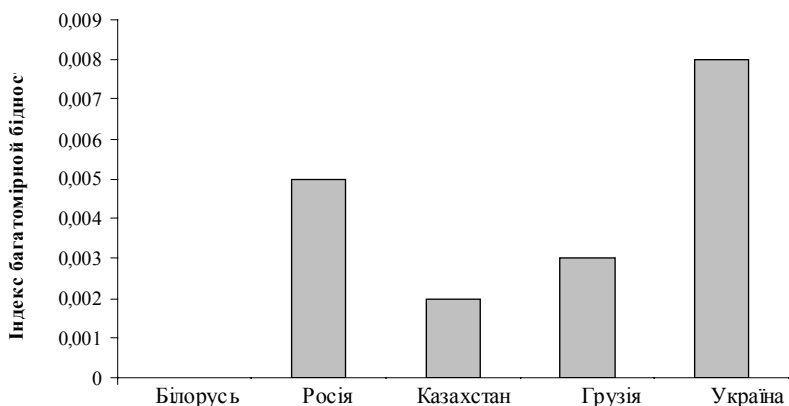

Рис. 4. Індекс багатомірної бідності для України, Росії, Білорусі, Грузії і Казахстану (ПРООН, 2011)

За даними Українського центру економічних і політичних досліджень ім. А. Разумкова² відносно якості житлових умов, на початок 2010 року більше половини опитаних не мають у своєму житлі гарячого водопостачання; більш третини — каналізації. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, Україна займає 85 місце в світі за якістю води.

Таблиця 1

**КІЛЬКІСТЬ СІМЕЙ, ЩО МАЮТЬ ЖИТЛОВУ ПЛОЩУ НИЖЧЕ
ЗА САНІТАРНУ НОРМУ**

Рік										
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
тис. сімей										
8362	8290	7959	7767	7530	7454	7230	7299	7033	7095	7151
% від загального числа										
47,3	47	45,2	44,1	42,7	42,5	41,5	42,1	40,9	41,5	41,8

¹ Про результати аналізу виконання комплексної програми забезпечення реалізації стратегії подолання бідності. — К.: Рахункова палата України, 2011. — С. 33.

² http://razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3063

Негативна динаміка індексу розвитку людського потенціалу України [3] обумовлена тільки середньою тривалістю навчання (табл. 2): так, з урахуванням нерівності¹ індекс середньої тривалості життя в Україні складає 0,684, індекс освіти — 0,806, індекс доходу — 0,526.

Втрати в значенні індексу розвитку людського потенціалу з урахуванням нерівності² в Україні за даними ПРООН³ 2011 р. складають 9,2 % (табл. 2).

Таблиця 2

СТРУКТУРА ІРЛП З УРАХУВАННЯМ НЕРІВНОСТІ В 2011 р.

Країна	Індекс розвитку людського потенціалу	Індекс розвитку людського потенціалу з врахуванням нерівності	По складових частинах індексу		
			індекс середньої тривалості життя	індекс освіти	індекс доходу
Україна	0,729	0,662	0,684	0,806	0,526
Білорусь	0,756	0,693	0,736	0,735	0,617
Росія	0,755	0,670	0,687	0,696	0,628
Грузія	0,733	0,630	0,720	0,812	0,428
США	0,910	0,771	0,863	0,905	0,587
Зниження за рахунок нерівності, %					
Україна	9,2	X	10,5	6,1	10,9
Білорусь	8,3	X	7,4	5,4	12,1
Росія	11,3	X	10,8	11,2	11,9
Грузія	14,1	X	15,1	3,3	22,7
США	15,3	X	6,6	3,7	32,4

* за даними ПРООН

Витрати на цивільну науку в провідних країнах складають 2—3 % ВВП⁴. Зіставляючи ці дані з відповідними показниками

¹ Індекс людського розвитку з урахуванням соціально-економічної нерівності ПРООН дозволяє оцінити розподіл доходу, а також варіації рівня освіти і очікуваної тривалості життя по різних групах населення.

² Inequality-adjusted Human Development Index

³ http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Table3.pdf

⁴ У США на військові НЮКР витрачається 0,5 % ВВП, а у Франції і Великобританії — 0,2—0,3 %.

України (табл. 3, рис. 6), можна помітити не тільки відставання України від розвинених країн, але й негативну динаміку показників науково-технічної діяльності в Україні, внаслідок чого відбувається зниження рівня інноваційної активності (рис. 7).

Таблиця 3

ПОКАЗНИКИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Рік	Витрати на наукові і науково-технічні роботи				Чисельність науковців	
	всього		з них за рахунок держбюджету		осіб	% від зайнятого населення
	млн грн	% від ВВП	млн грн	% від загального обсягу		
2004	3 538,4	1,03	—	—	173 622	0,86
2005	4 386,3	0,99	—	—	170 579	0,82
2006	5164,4	0,95	2017,4	39,1	160 788	0,78
2007	6149,2	0,85	2815,4	45,8	155549	0,74
2008	8024,8	0,85	3909,8	48,7	149699	0,71
2009	7822,2	0,86	7822,2	43,4	146800	0,73
2010	8995,9	0,82	3704,3	41,2	141086	0,70

* за даними Держкомстату України

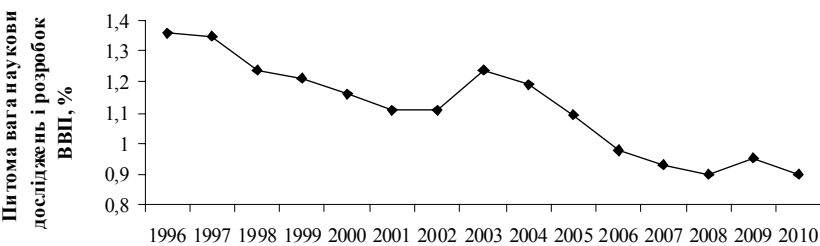

Рис. 6. Динаміка питомої ваги наукових досліджень і розробок у ВВП України

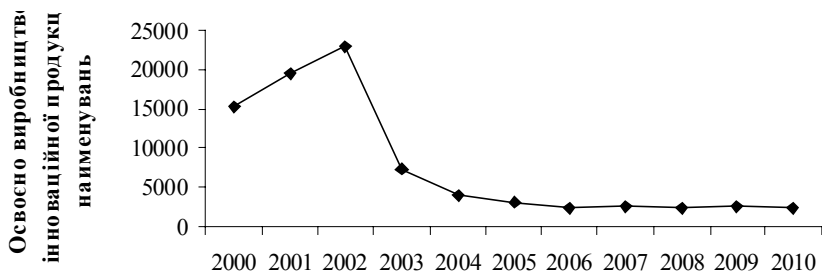

Рис. 7. Динаміка освоєння виробництва інноваційної продукції в Україні

Висновки. Соціальний капітал як капітал симетричної соціальної відповідальності, по аналогії з виробленим капіталом, є технологією управління соціальною реальністю: за всіх інших рівних умов багатство суспільства залежить від досконалості цієї технології. Роль держави в процесі формування соціального капіталу є визначаючою, оскільки саме цей суб'єкт суспільних відносин відповідальний за формування і розвиток механізму соціального контролю.

Література

1. Балацкий Е. Социальные инвестиции компаний: закономерности и парадоксы / Е. Балацкий // Экономист. — 2005. — № 1. — С. 64—80.
2. Корпоративная социальная ответственность. Экспертная оценка и практика в Украине. — К.: ТЭФ ОЛБИ, 2008. — 160 с.
3. Доклад о развитии человека 2010. [20-е изд.] Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; ПРООН. — М.: Весь Мир, 2010. — 244 с.
4. Лазоренко О. К. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: експертна думка / О. К. Лазоренко. — Стилос, 2007. — 152 с.
5. Сумцов В. Г. Деформація інституціональної матриці в Україні / В. Г. Сумцов, І. Г. Филиппова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — № 2 (156). — Луганськ, 2011. — С. 294—298.
6. Сумцов В. Г. Україна: моделі економічного зростання / В. Г. Сумцов, І. Г. Филиппова // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — Спец. випуск: у 3 т. — Т. 3. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 336—346.

7. *Филиппова І. Г.* Експлікація категорії «відчуження» через систему соціальних інститутів / І. Г. Филиппова, В. Г. Сумцов // Мат. наук.-практ. конференції «Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми і перспективи». — Луганськ-Євпаторія, 2011. — С. 181—182.

8. *Филиппова І. Г.* Інституціональна пастка: моделювання ринку праці в Україні / І. Г. Филиппова, Г.С. Балахнін // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — Спец. випуск: у 3 т. — Т. 3. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 369—377.

9. *Филиппова І. Г.* Інфляція і перерозподіл доходу в Україні / І. Г. Филиппова, В. Г. Сумцов // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. — № 3. — 2011. — С. 10—17.

10. *Филиппова І. Г.* Концепція оцінки соціальної відповідальності бізнесу / І.Г. Филиппова, В. Г. Сумцов // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — № 2 (173). — Луганськ, 2012. — С. 155—163.

Статтю подано до редакції 30.05.2012 р.

УДК 330.5

К. О. Хазах, аспірантка,
Донецький національний університет

ОЦІНКА ВПЛИВУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ПОКАЗНИКИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано динаміку номінальної та реальної заробітної плати в Україні у докризовий, кризовий і посткризовий періоди. Вивчено показники заборгованості з виплати заробітної плати та їх структуру. Розроблено напрями системної модернізації економіки в сучасних умовах, що дозволять оптимізувати стан справ у сфері оплати праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заробітна плата, заборгованість з виплати заробітної плати, інфляція, економічна криза.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирована динамика номинальной и реальной заработной платы в Украине в докризисный, кризисный и посткризисный периоды. Изучены показатели задолженности по выплате заработной платы и их структуру. Разработаны направления системной модернизации экономики в современных условиях, которые позволят оптимизировать состояние дел в сфере оплаты труда.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: заработная плата, задолженность по выплате заработной платы, инфляция, экономический кризис.

ANNOTATION. The dynamics of nominal and real salary in Ukraine in the pre-crisis, crisis and post-crisis periods is analyzed in this article.